

פצל ומשול

איך נסללה דרכו של מיזם פצלי השמן שמאיים להפוך את עמק האלה לבאר נפט ענקית. מה הקשר של עוזי לנדאו לתאגיד שקיבל את הרישיון? מה תפקידו של קבלן הקולות אפי איתם בכוח? מדוע מופיע כאן לפתע איש הסתרים של ראש הממשלה נתניהו, נתן אשל? למה השר להגנת הסביבה לשעבר, גלעד ארדן, לא דפק על השולחן? מה קרה לחוקר של משרד החקלאות שניסה להתריע? ושאלת השאלות - האם עדיין אפשר לעצור את הרכבת הזאת? תחקיר

אבנר הופשטיין
צילום: תומר אפל באום

הרשויות לא יתעשתו, אם הציבור לא יתעורר ויפעל, התאגיד ינצח. עמק האלה, אחד האזורים היפים בישראל, יהפוך למיזם ענקי להפקת נפט ממצלי שמן. במקרה כזה עלולים נופיו הירוקים לגווע, אדמתו ומי התהום שלו עלולים להזדהם במתכות כבדות, והאוויר הנקי שלו יהפוך לזיכרון רחוק. כ-7,000 תושבים יאבדו את חלקת האלוהים הקטנה שלהם, וכמה בעלי הון בישראל ובארצות הברית יהיו עשירים עוד יותר.

המהלך הזה כבר יצא לדרך, בלי שני תנה לתושבי האזור אפילו הוכחות הבסיסיות להשפיע על הליך האישור של אחת ההחלטות האקולוגיות הדרמטיות ואולי בעלות הפוטנציאל הורסני בתולדות ישראל. באופן מפתיע, זה קרה בליווי שתיקתו הרועמת של השר להגנת הסביבה לשעבר, גלעד ארדן. כמו ארדן, כמעט כל הרשויות בישראל בחרו לאפשר לתאגיד IEI, שעומד מאחורי פרויקט הפצלים, לשעוט קדימה בלי מעצורים. אני שי מקצוע שהעזו להתנגד הושתקו או מצאו את עצמם תחת מתקפה דורסנית ומאיימת. מי שסירב לשתף פעולה הוזה הצדה. הטענות בתחקיר אינן רק כלפי תאגיד IEI, שעושה כל שביכולתו על מנת לממש את הפרויקט השפתני הזה ולא בוחל בלחצים פוליטיים, אלא גם, אולי בעיקר, כלפי רשויות המדינה, שאמורות לייצג את הציבור הרחב ולהגן עליו. כפי שנטען כאן, הן אלו שמתבלבלות ושוכחות בשם מי הן פועלות.

מאו מלחמת העולם השנייה שום מדינה בעולם - למעט שוודיה, לפרק זמן קצר - לא הפיקה נפט מפצלי שמן באופן מסחרי בשיטה שמתכוונים עכשיו להתחיל בה בישראל. השיטה, שנקראת מיצוי בתהיקרקע (In Situ Conversion Process-ICP), מתבססת על חימום פצלי השמן, שהם סלעים עם ריכוז נפט גבוה, לטמפרטורה של עד 300-350 מעלות צלסיוס במשך שנתיים שלוש לפחות, בעודם טמונים במקומם במי עמקי האדמה. בתהליך נקדחות בארות חימום לתוך שכבת פצלי השמן השוכנת בעומק של כ-300 מטר, וכן בארות הפקה בקוטר אינצ'ים אחדים הממוקמות במרכז בארות החימום. בארות החימום מחממות בהדרגה - באמצעות החדרת גופי חימום דרך קידוחים - את שכבת פצלי השמן הנמצאת מתחת לפני השטח. החום ממיר את החומר האורגני המצוי בשכבת הסלע (קרוגן) לגז ולדלקים איכוריים, אשר אותם אפשר לשאוב לפני הקרקע בטכניקות מקובלות. לטענת מצדדי השיטה, למוטה אמנם מחממים את הסלעים, אבל על פני האדמה נמשכים החיים כסדרם.

כסדרם? לא בטוח. החשש הוא שהחימום הממושך של הסלעים בעומק מאות מטרים מתחת לפני הקרקע יביא לזיהום בלתי הפיך של מי התהום שמתחתם. אל פני השטח עלולים להשתחרר גזים רעילים. כדי לחמם

את שכבות הפצלים בעומק האדמה יש גם להפקיע שטחים ולהשקיע כמויות אנרגיה עצומות - השקעה הדורשת בתורה הקמת תחנות כוח ומייצרת זיהום רב. גם ההיתכנות הכלכלית של השיטה היא עדיין בגדר נעלם: דו"ח מרצמבר 2012, שפירסם כלכלן מטעמה של עמותת "אדם טבע ודין", מעלה ספקות כבדים באשר לכדאיות של המיזם העצום הזה ולאפשרות ליישמו בעתיד הנראה לעין. בין השאר הוא גורס כי הפרויקט כולל סיכונים סביבתיים שעלות הטיפול בהם עשויה להגיע למאות מיליוני שקלים.

לאיש, במילים אחרות, אין מושג מה יהיו ההשלכות של השימוש בטכנולוגיות הללו. 7,000 תושבי האזור יהיו, בעידודה הנלהב של ממשלת ישראל, שפני הניסיונות. לפני הצלילה לפרטי התחקיר חשוב לציין גם, שהוא נערך במשך תקופה ארוכה, ובחלקו הגדול עוד לפני הרכבת הממשלה החדשה. עם זאת, במשרד להגנת הסביבה רבקים בעמדתם הקודמת לפי תגובתם הערכנית ביותר. ובמי שרד האנרגיה - שהוא כרגע השחקן המכריע במגרש זה - מדגישים אמנם כי שר האנרגיה והמים, סילבן שלום, טרם גיבש עמדה בסוגיית פצלי השמן, אבל בוועידת הילטון לאנרגיה שהתקיימה השבוע שלום דווקא שיבח את המיזם והזכיר אותו כאחד הגורמים שיכולים לפתח ולקדם את הפריפריה.

ממשל אובמה עצר

לישראל הגיעה טכנולוגיית הפקת פצלי השמן בתת-הקרקע רק לאחר שהניסויים בה הוגבלו מאוד בארצות הברית. את הבשר רה הביא מדען אמריקאי יהודי בשם הרולד ויניגר, הנחשב למספר אחת בעולם בתחום. ויניגר הגיע לישראל ב-2008 מקולורדו, שם ערך ניסויים בשיטה בשביל תאגיד הנפט הענקי "של". באותה שנה, מיד עם בחירת הנשיא ברק אובמה, עוכבו רישיונות המחקר והפיתוח שחולקו בנדיבות ל"של" בתקופת ממשל בוש. דו"ח רשמי של המשרד לאחרייות ממשלתית (Government Accountability Office) הוזהיר, לאחר שציין שיש חשש ל"פגיעה באיכות האוויר בטווח הקצר, ולזיהום אוויר לטווח ארוך", כי "חימום הקרקע לצורך שחרור הפצלים מן הסלע ישנה את מי התהום לצמיתות... המים יכושלו בתהליך החימום". הדו"ח גם מצביע על השלכות סוציו-אקונומיות שליליות של המיזם על האזור, על פגיעה בקרקע החקלאית, על הפרה של האיוון בעולם החי והצור מחו ועל מחסור במחקר מקיף בנוגע להשפעות הטכנולוגיה על האזור ועל האוכלוסייה. מחברי הדו"ח גם מטילים ספק בהיתכנות הכלכלית של השיטה לעת הזאת (הדו"ח המלא זמין בכתובת <http://tinyurl.com/ckhu32r>). גם מדינות אחרות כמו צרפת, דרום אפריקה ושוודיה - כאמור, המדינה היחידה שבה

ישראל (רליק) שפיר באתר קידוח הניסיון של החברה. "אנחנו חברה שבאה להציל את מדינת ישראל" צילום: מוטי מילרוד

הפולטיטיקאים הגיעו גלים, גלים", מתאר את שאירע בלשכתו משה דדון, ראש המועצה האזורית מטה יהודה. "אחר כך הגיע הטייס. אמרו לי שהוא השתתף בהתקפה על עיראק. אמרתי לו, 'אין לי בעיה איתך באוויר. אבל אולי בקרקע אתה לא טוב?'"

ישראל מהלחץ של הנפט הערבי", כפי שהגדיר זאת באוזניו רליק שפיר, מנכ"ל IEI. ג'ונאס גם תרם בפ" ריימריז קורמים 38,664 שקל לראש הממשלה בנימין נתניהו ו-5,000 דולר לשר האנרגיה והמים לשעבר, וכיום שר התיירות, עוזי לנדאו. "ג'וני אנרג'י", בבעלותו של ג'ונאס, היא החברה האם של IEI. נשיא ג'וני הוא שר התשתיות הלאומיות (שמו הקודם של משרד האנרגיה והמים) לשעבר, תת אלוף (מיל') אפי איתם, היום קבלן קולות גדול בליכוד הנחשב למקורבו של ראש הממשלה. IEI גייסה מימון מאישים בינלאומיים ידועים כמו סגן נשיא ארצות הברית לשעבר דיק צ'ייני, שהסתבך בעבר בפרשת שוחד בניגריה במטרה לק" דם חוזים להפקת גז טבעי נזולי, וגם עמד בראש חברת האליברטון שהואשמה בהונאת הממשל ונקנסה במיליוני דולרים, איל התקשורת רופרט מרדוק, שהסתבך גם הוא בשנה שעברה בפרשיית האוננות סתר בבריטניה, הלורד יעקב רוטשילד ומייקל שטיינהרדט, פילנתרופ יהודי והמייסד של פרויקט תגלית. כולם מיהרו להשקיע במיזם השאפתני שאמור להפוך את עמק האלה לבאר נפט ענקית שתספק על פי הערכות התאגיד כ-300,000 חביות נפט ביום, כמות גדולה יותר מהצריכה הע" צמית של ישראל כיום העומדת על 220,000 בלבד. על סמך הנתונים האלה מבטיחים ב-IEI את אותה "עצמאות אנרגטית" לישראל, בתנאי שיגיעו לה" פקה מלאה כמובן.

הופק לפרק זמן קצר נפט מפצלי שמן אחרי מלחמת העולם השנייה - החליטו לעכב פיתוחים הקשורים לפצלי שמן. אבל את מה שמונע ממשל אובמה בארצות הברית מנסים לעשות עכשיו בישראל. לדברי מוסה גבאי, ממייסדי תאגיד IEI (Energy Initiatives) העומד מאחורי מיזם הפצלים, "לא נכון שמקשים עלינו באמריקה. הטענה שאנחנו מתאבדים עכשיו על ישראל מחוסר ברירה היא כשי" פה מקצועית הארטה בארטה". אבל בחברת של עצמה לא הסתירו את תחושת המרירות על ממשל אובמה בעקבות הגבלת הניסויים בקולורדו, ובעדות בקונגרס הסתירו כי "כדי להבטיח מקור אנרגיה חדש וארוך טווח לארצות הברית, אנו זקוקים למשטר רגולטורי שמעודד את הגדלת הייצור". כמו של, וכמו נובל אנרג'י, השותפה בין השאר במאגרי תמר ולווייתן, שהעלתה בימים אלה קמפיין על העצמאות האנרגטית שיאפשר הגו המופק במי" מי ישראל, גם IEI פורטת על הנימים הפטריטיים הללו כשהיא מגייסת משקיעים ובעלי שורה לצי" דה. אבל אף שהיא משתמשת באותה סיסמה עצמה, סוגיית העצמאות האנרגטית של ישראל לא נידונה כלל במסגרת מתן הפיילוט ל-IEI. למעשה, לא נעי" שה שום דיון רציני בתוכנית האב האנרגטית של ישראל ובהשתלבות (תיאורטית או מעשית) של פרויקט פצלי השמן בתוכה. החיפוש אחר "משטר רגולטורי" נוח יותר הביא את של מקולורדו לירדן. את הוולד ויניגר הוא הביא לישראל, למרבץ הפצלים העצום הטמון מתחת עמק האלה. לפי ויניגר וחברת IEI, מרבץ פצלי השמן באגן השפלה יספיק ל-150 מיליארד חביות נפט, ששוים ל-60% מעתודות הנפט של סעודיה. מתוך הכמות הזאת, 40 מיליארד חביות נפט נמצאות באזור הריי" שיון שקיבלה חברת IEI. כך או כך, בעוד שמדינות ברחבי העולם הסתייגו מהשיטה או הקפואו ניסויים להפקת פצלי שמן, בישי" ראל התארגנו המשקיעים במהירות. ויניגר גייס כמה שתופים, ובראשם את הווארד ג'ונאס, הבעלים של תאגיד התקשורת האמריקאי IDT. ג'ונאס הוא איש עסקים יהודי אמריקאי עם "שיגעון להציל את מדינת

סעיף 47

בישראל התקבלה החבורה על שטיח אדום. "במשרד התשתיות בכלל פנו אלינו וממש ביקשו שנבוא", מתפאר מוסה גבאי, אחד השותפים. ואכן, ביולי 2008 קיבלה IEI ממשרד האנרגיה והמים ריי" שיון לבצע קריחת ניסיון ופיתוח בשטח ענק של 238,000 דונם באזור. אבל בדרך אל הרישיון נשכה דבר אחד קטן: בעמק האלה, חוץ מפצלים, חיים גם אלפי אנשים (1,400 בתי אב). נשכחו גם מי התהום שתחתיו - אקוויפר הדר, המספק כ-30% מאספקת המים ביי" שראל. עמק האלה הוא אחד הפרוודורים הרצופים האחרונים של טבע והקלאות בישראל. הוא גם נחשב לאחד מאתרי התיירות היפים בארץ, וכולל אתרים היסטוריים ייחודיים. כל אלה עלולים להיפגע אם המיזם השאפתני ייצא לפועל. את הויכוח הפוטנציאלי להפקת נפט מפצלי עמק האלה קיבל תאגיד IEI בלי שום הליך תכנוני מסודר, תוך דילוג על כל ההתנגדויות וכל הדיונים המק" צועיים. איך? באמצעות סעיף 47 בחוק הנפט שהור" קק ב-1952, הקובע כי לצורך חיפושי נפט יכול השר הממונה (שר האנרגיה והמים היום או בזמנו שר הת" שתיות הלאומיות) לעקוף הליכי תכנון רגילים, שכ" ללים דיונים ממושכים בוועדות תכנון ובנייה שבהם מובא בחשבון קולם של כל הגורמים הרלוונטיים, כולל משרד החקלאות והמשרד להגנת הסביבה. במקום זאת השר או, בנימין בן-אליעזר, השתמש בסמכותו כדי ל" רז את הליכי קבלת האישורים, או במילות החוק: "לא" שר סטייה מחוק התכנון והבנייה". אלא שכאן טמון מלכוד מסוכן: לפי חוק הני" פט, לאחר שתוכח ההיתכנות הכלכלית של הפ" קת פצלי השמן במסגרת הפיילוט, יוכל התאגיד להכריז אוטומטית על "תגלית", הכרוה דומה לזו שמקובלת בחיפושי נפט "רגילים". על פניו, לאחר ההכרוה הזאת המדינה תהיה חייבת לאשר לתאגיד הפקה מסחרית. חוק הנפט קובע כי חברה שהכריזה על תגלית תהיה מחויבת להפקה מסחרית. מכיוון שבמקרה של הפקת פצלי השמן, בניגוד לחיפושי נפט רגילים, אין שאלה בדבר עצם קיומם של מרבצי

מודעה

סביבה פצל ומשול

הפצלים, והפיילוט נועד לברוק בעיקר את הכראיות הכלכלית לתאגיד עצמו, הגדרת הפיילוט כ"חיפוש נפט" במסגרת חוק הנפט מקנה למעשה לתאגיד זכות בלעדית לקבלת חזקה על הקרקע לצורך הפי"קה מסחרית. גם אם ועדות התכנון שידונו בפרויקט אחרי השלמת שלב הפיילוט ירשמו שהוא מסוכן לסביבה, יהיה קשה מאוד להחזיר את הגלגל לאחור. במקרה כזה תוכל החברה שרישיונה נשלל לפנות לבית המשפט ולטעון כי החלטת ועדות התכנון היא הפרת התחייבות חוקית מצד המדינה.

וינשטיין התמהמה

כאמור, הכתובת הראשונה של התאגיד היתה מש"רד האנרגיה והמים, המעניק את הרישיונות לחיפושי נפט. שר האנרגיה והמים היוצא עוזי לנדאו, שנכנס לתפקידו ב-2009 - אחרי שקודמו בתפקיד, בנימין ביראליעוו, העניק ל-IEI את הרישיון לפיילוט – מצא עצמו בחשש לניגוד עניינים: בפריימריז של ישראל ביתנו ב-2005 העניק הווארד ג'ונאס, מבעלי התאי

גיד, תרומה בגובה 5,000 דולר ללנדאו. ב-2011 פנה לנדאו לוועדה למתן היתרים במשרד מבקר המדינה, וביקש היתר להמשיך לעסוק בנושא. הוועדה גילג"ה את הסוגיה לפתחו של היועץ המשפטי לממשלה, עו"ד יהודה וינשטיין, שעייכב את תשובתו במשך שנה וחצי. בינתיים לנדאו ממשיך לבטא בגלוי את תמיכתו בפרויקט. חמור מכך, במהלך שנוי במחלוקת חתם לנדאו באפריל 2012 על תקנות מעודכנות שמאשררות את ההכרלה של מיום השמן תחת חוק הנפט. התקנות נוסחו כמענה לביקורת של ארי גוני הסביבה על החלת חוק הנפט המיושן מ-1952 על פצלי השמן והן מבטיחות שהמיום יהיה פטור מהליכי התכנון המקובלים.

בתגובה לשאלות בעניין נמסר ממשרד האנרגיה והמים: "עמדת המדינה, הדוחה את הטענות בדבר ניגוד עניינים, הובהרה במסגרת התגובה שהוגשה על ידי המדינה לעתירה לבג"ץ שהגיש ארגון 'אים טבע ודין' נגד פרויקט הפצלים". אלא שבתשובה לאותו בג"ץ דווקא אישרה המדינה כי "בשל החי"שש מפני מראית עין של חשש לניגוד עניינים", על לנדאו "להימנע מלעסוק בהפקת נפט מפצלי שמן". ואיך הוסברה חתימתו על תקנות הנפט החי

תגובת IEI - 16 שאלות, ותשובות החברה

האזוירת וועדי היישובים, ובחתימתם על אישורים שבהם תוארו מטרות הקידוחים. מאפייני הקידוח ומטרותו וכתב לכל הגורמים הנוגעים בדבר כולל בפירוט וכתב לכל הגורמים הנוגעים בדבר כולל נציגי התושבים. אגב, מאפייני קידוחי הסקר והים לאלו שבקידוחי מים.

3. **האם הוצעו לתושבי האזור תפקידים בכירים בהברה בניסיון "לקנות" את המיכתב, או לחלוי פיו להשתיקם באמצעות ג'ובים** מעולם לא הוצעו "ג'ובים" ולא היה כל ניסיון להשתיק אף אחד.
4. **האם טענתם באוזני ראש המועצה האזורית משה דרון, ובפני גורמים נוספים, כי פרויקט פצי לי השמן יהיה "פרויקט ירוק"?**
להערכתכם, מה חיקף הפגיעה הסביבתית, אם בכלל, שתהיה לזו? פרויקט כזה אינו ירוק על אף שהנו בעל חתימה סביבתית קטנה. מן הסתם הוא גם לא הוצג ככזה. להערכת מומחים, אפילו אלו שנשכרו על ידי ראש המועצה האזורית, חברת צנובר, לפיילוט היתה הפעעה מינורית על הסביבה. גם נציג החברה להי צעות דרון ציבורי ענייני ומקצועי המבוסס על עובדות. החברה מתחייבת לפעול עקב צד אגור דל לקידום ההפקה הניסיונית, תוך שיתוף הציבור וככפוף להנחיות הרשויות המוסמכות.
להלן תגובתנו לשאלות שהופנו אלינו:
1. **האם יש מדינה בעולם שבה מבוצעת היום באופן מסחרי ברייה פצלי שמן בשיטת In-Situ (מיצוי בתהיקרקע)?** יש כריית פצלי שמן במקומות רבים בעולם, אבל שיטת "אינ־סיתו" אינה כרוכה כברייה כלל, ופותחה כדי להימנע מהנזקים הכרוכים כברייה. מסיבה זו השיטה מאי פשרת הפקת נפט תוך מזער ממשועות ביותר של ההשפעה הסביבתית יחסית לכריית פצלי שמן.
2. **כשהתחלתם בקידוחי ניסיון בעמק האלה נאמר לתושבים ששאלו במה מדובר, שמדובר בקידוחי מים. מדוע? לא נאמר שמדובר בקידוחי מים: קידוחי הסקר (ולא קידוחי ניסיון) נערכו במרי חב שפלת יהודה (ולא בעמק האלה) בוצעו באישור ועדות התכנון והבנייה ובתיאום מלא מול המועצה**

דשות? "מדובר בתקנות כלליות", אומרת המדינה, ולכן "לא נפל פגם בחתימת השר".

אבל לדברי ראשי IEI, לנדאו לא דוחף את הפי"רויקט באופן עצמאי, אלא בהוראה מגבוה. "ראש הממשלה הנחה את לנדאו לקדם את הנושא. אנחנו יודעים את זה", מתפאר ישראל רליק) שפיר, מנכ"ל IEI.

איך אתם יודעים?

"זו שאלה טובה. היא תישאר ללא תשובה. תשאיר לנו את הצד הפוליטי. זה לא חלק מהתחקיר שלך".

מלוכדים מאחורי התוכנית

ההתבטאות של שפיר אינה הירפעמית. רליק שפיר, אפי איתם ושותפיהם מבהירים בגאווה לכל תומך, מתנגד או פקיד העומד בדרךכם, שהם הננים מגיבורי המלא של ראש הממשלה. נתניהו עצמו, שני מצא כוכר בניגוד עניינים לכאורה בעקבות התרומה שקיבל מאחד מבעלי IEI, הקפיד לא להתבטא בע"בר בפומבי בנושא הפצלים. עם זאת, השבוע נמסר ממשרדו בתגובה לשאלה אם יש אמת בדברי שפיר בדבר תמיכתו בפרויקט, כי "ראש הממשלה מרגיש בכל הזדמנות את הפוטנציאל הגדול שיש למדינת

גורם ממשלתי המעורב בדיונים: "הפיילוט הוא באמת לא העניין, אבל צריך לעצור אותו כי אחריו יהיה קשה לעצור את הפרויקט. ברגע שהם יוכיחו כדאיות כלכלית - הוא יוגדר אוטומטית כ'תגלית' ושטח עצום בשפלת יהודה עד לכיש יהיה פתוח בפניהם. לכן המאבק הוא עכשיו"

ישראל בתחום האנרגיה והוא תומך בפיתוח מקורות אנרגיה ובהגדלת עתודות הגז ותגליות הנפט במדיי"נה. משרד ראש הממשלה העביר את הטיפול בנושא פצלי השמן בעמק האלה למשרדים אשר להם הידע המקצועי הנדרש כדי להכריע בסוגיות מקצועיות אלה". גם יוג'ין קנרל, יו"ד המועצה הלאומית לכלי"כלה במשרד ראש הממשלה, מקדם באופן נלהב וגלוי את הפרויקט.

אפי איתם, יו"ד ג'יני אנרג'י, החברה האם של IEI ואחד מקבלני הקולות הגדולים בליכוד, הוא האיש שאמור לקדם את הפרויקט מול המערכת הפוליטית. "כיו"ד הוא אחראי בין היתר על מערכת הקשרים עם הגורמים החיצוניים", מגדיר המנכ"ל רליק שפיר את תפקידו של איתם. "אם הוא קבלן קולות מה זה משנה? אני, אגב, הייתי מעדיף שלא היינו צריכים... יש משרדי ממשלה שצריכים לוודא שהפעולות נעשות כמו שצריך. אם זה היה קורה, לא היינו צריכים את כל האופרציה הזאת של ליצור תובנה בקרב מקבלי ההחלטות".

איתם עצמו מעיד שכל הממשלה (התחקיר נערך לפני השבעת הממשלה הנוכחית) מאחוריו, "מראש הממשלה, דרך שר האנרגיה והמים, שר האוצר, שר הפנים, השר להגנת הסביבה - כולם מאוחדים סביב הצורך החיוני לקיים את הפיילוט ולהוכיח את הטי"כנולוגיה. כזה אין מחלוקות. ברגע שהמדינה תיווכח שהטכנולוגיה עובדת והמאגרים קיימים, אין ספק שהצורך בעצמאות אנרגטית יקבל את התוקף".

החיבור בין איתם לנתניהו הולך חמש שנים אחרי רה לפחות. ב-2008 פרש איתם מההתמודדות לכנסת במסגרת מפלגת ה"ח", אבל הותיר בידי הליכוד את כספי מימון המפלגות שלו. לליכוד היו אז רק 12 מנדטים וחובות ככדים, והכסף הזה היה נחוץ לנתניהו כאוויר לנשימה.

מאז התהדקו הקשרים. לפני שנתיים הריץ נתן אשל, ראש לשכת נתניהו באותה עת, את איתם לתי"פקיד יו"ד חברת החשמל. מקורב לשר האוצר אז, יובל שטייניץ, אישר כי אשל קידם "באופן מסיבי" את מרי עמדותו של איתם לתפקיד, אך שטייניץ התנגד לכך,

בעיקר מפני שחשש שבגלל קרבתו של איתם לליכוד המינזי ייתקע בוועדות זמן רב, ובסוף לא ייצא לפועל. המינזי לא יצא לפועל משום שבלשכת שר האוצר חששו שאיתם מזוהה מדי מפלגתית. רק לפני כשנה העלו בלשכת נתניהו זמן שמו של איתם לתפקיד חדש – המועמד להחליף את ניר ברקת בעיריית ירושלים. אבל בינתיים איתם הוא יו"ד ג'יני, ואילו אשל, שנאלץ לעזוב את לשכת ראש הממשלה בשל תלרי"נה על הטרדת עובדת, עדיין נחשב איש סודו הקרוב ביותר של נתניהו. מתברר כי הוא גם מייעץ (או ייעץ) לאיתם בפרויקט פצלי השמן.

בתשובה לשאלה "למה גייסתם את נתן אשל?"

ענה אפי איתם: "לא גייסנו אותו. נתן אשל הוא חבר שלי. הוא לא עובד של IEI או של ג'יני. לא מת"קיימים שום יחסי עובד-מעביד בינינו. מדי פעם אנחנו מתייעצים איתו, אבל לא 'גייסנו' אותו". תגובתו של רליק שפיר לאותו עניין היתה: "זה שאיתם מתייעץ עם נתן אשל זה עניין שלו. אני שמח שמצאת את זה. אני לא מתייעץ איתו. הוא (איתם) יכול להתייעץ עם כל העולם ואשתו".

אתה יודע אם הוא מתייעץ איתו בשכר?

"הוא מתייעץ איתו. אם אתה יודע, כנראה גם אני".

הוא מתייעץ איתו בשכר?

"לא יודע. למה זה מעניין?"

וגרסת אשל היא: "אני לא מייעץ לפרויקט".

אבל יו"ד החברה אומר שאתה מויעץ לו.

"היתה שאלה. אבל לא, אני לא מעורב".

הוא לא מתייעץ בך בעניין?

"לא".

כשנשאלה IEI מתי ולאיוזה צורך נשכר אשל, וכמה כסף קיבל, התקבלה ממנה התגובה הבאה: "חברת IEI עובדת עם עשרות קבלני משנה בתחומים שונים. החי"ברה שומרת על חיסיון מידע הקשור לעובדים או לחי"ברות עמם היא עוסקת. במסמכי החברה המפורסמים ברשת ניתן לראות את שמות יועצים האחראים על נושאים שונים שיש להם חשיבות מקצועית וציבורית. חשוב לנו לשמור על פרטיותם של אלו שאנו פונים אליהם או אלו שפנו אלינו".

אנשים עם קסדות

לעומת הביטחון שמפגינים היום אנשי IEI במי"סדרונות הפוליטיים מעניין לראות את התנהלותו המחותרת של התאגיד בשטח, שכוללת הסתרות ושקרים. במשך כמעט שנתיים השתאו תושבי האזור למראה האנשים עם הקסדות על הראש שצצו להם לפתע, פעם פה, פעם שם, וקדוח חורים בארמה. כששאלו במה מדובר, קיבלו לא פעם את התשובה המרגיעה והשקרית כי "מדובר בקידוחי מים".

רק ב-2010, כמעט באקראי, גילה רוכב אופניים מהמושב ארזת שלא מדובר בקידוחי מים אלא בנפט. הוא סיפר על כך לד"ר אורית סקוטלסקי, אקולו"גית תושבת גבעת ישעיהו, והיא פנתה מיד למשרד להגנת הסביבה. אלא שגם שם לא ידעו דבר. כשפי"נתה סקוטלסקי ישירות לגורם ב-IEI וביקשה תומר קריאה, היה לו רעיון יותר טוב. "תראי, הוא אמר לי", מספרת סקוטלסקי. "'אני מבין שאת מורא"גת, בואי תתאי מפלקת הסביבתית שלנו. תצטרפי אלינו". הייתי בהלם. האיש לא מכיר אותי, מה, הוא כבר קונה אותי?"

מ-IEI נמסר בתגובה: "לא היתה כל פנייה של חברת IEI לאורית סקוטלסקי מעבר לפגישות שבהן הועבר לה מידע. לא ידוע לנו על קשר כלשהו של אותו גורם בחברה עם הגברת סקוטלסקי. גברת סקוטלסקי אינה מהגרת איכות סביבה ולכן אינה בעלת הכשרה מתאימה לעבוד בחברת IEI. לפיכך, הטענה מגוחכת".

אבל IEI הציעה משרה גם לתושב אחר באזור, מרי"דכי כהן (קדמון), שהיה ראש מינהל תכנון במשרד החקלאות. כהן עמד בפיתוי וסירב. "לניסוי כזה צריך לצאת אך ורק בהסכמת התושבים", הוא מסביר את התנגדותו למיום הפצלים. "כאן לא רק שהם לא הסי"כימו, עוד הערימו עליהם, ובמשך תקופה לא קצרה". כשהתושבים החלו לארגן התנגדות, מיהרה IEI לשגר למקום את התותחים הככדים שלה. "הגיעו גלים, גלים, גלים", מתאר את שאירע בלשי"כתו משה דרון, ראש המועצה האזורית מטה יהודה. <

מלמעלה: עוזי לנדאו, גלעד ארדן ואפי איתם צילום: גיל לופי, סס שפלן ושרון גרנות

הרלוונטיים, ובראשם המשרד להגנת הסביבה ומשרד החקלאות. אותם משרדים, שהסכמתם לא נדרשה במסגרת הליך האישור המזורז של הפרויקט על ידי משרד האנרגיה והמים, קיבלו עכשיו חשיבות במאבק הציבורי. כדי לסכל את ההתנגדויות בעודן באבן שלף התאגיד שתי סיסמאות מחץ: "עצמאות אנרגטית" ו"זה רק פיילוט, מה אכפת לכם".

שגריר "העצמאות האנרגטית" מטעם IEI הוא הטייס המעוטר אל"מ (מיל') רליק שפיר, מנכ"ל החברה, שכאמור היה אחד הטייסים שהפציצו את הכור בעיראק. "תשאל את עצמך", הוא אומר, "האם היית סומך על מטוסי קרב שפועלים על גז?" לפי שעה הימרה לספק דלק למטוסי קרב היא לא יותר ממשאלת לב, ובכל זאת מצהיר שפיר באוזנינו כי "אין בן אדם בעל תפיסה לאומית ישראלית שלא חושב שצריך לעשות את הפיילוט". במילים אחרות, מי שמעז להתנגד לתוכנית אינו פטריוט.

"הירוקים אומרים 'לא אכפת לי מאיפה יביאו את הנפט, העיקר שהוא לא יהיה ישראלי'", אומר משה (מוסה) גבאי, ממייסדי החברה.

זה אנטי ציונות?

"זה מה שעובר להם בראש. זה עניין אידיאולוגי אצלם".

כשמתעקשים להציב מולם שאלות ענייניות בנר געז לסכנות הכרוכות בפרויקט, ל-IEI יש תשובה מר-גיעה. "מדובר בפיילוט בלבד", אומר שפיר. "נעשה פיילוט, ואז נראה מה התוצאות".

אלא שמטרתו העיקרית של הפיילוט היא לברוק את הכדאיות הכלכלית של המיום ולא את הסכנות הסביבתיות. לפי גורם ממשלתי המעורב בדיונים, "הפיילוט הוא באמת לא העניין, אבל צריך לעצור אותו כי אחריו יהיה קשה לעצור את הפרויקט. ברגע שהם יוכיחו כדאיות כלכלית - הוא יוגדר אוטומטית כ'תגלית' ושטח עצום משפלת יהודה עד לכיש יהיה פתוח בפניהם. לכן המאבק הוא עכשיו". אם לשפוט על פי דברי שפיר ומוסא גבאי עצמם, הרי שאכן, לאחר הצלחת הפיילוט הם יכריזו על תגלית. זו מטרתם המוצהרת.

שתיקתו של ארדן

פקידים במשרד להגנת הסביבה ניסו לרתום למאבק בפצלים את השר להגנת הסביבה, גלעד ארדן, שהתייצב עד אז בראש רוב המאבקים הסביבתיים הגדולים. בתחילת הדרך נרתע גם הוא מריצת האמוק לעבר פצלי השמן. "מדוע שנעזור להם?" תהה במוכר שכתב בכתב ידו באחת הפעמים הראשונות שהנושא הועלה בפניו. אולם עד מהרה ההתנגדות התחלפה בסיסמה חדשה. "אין טעם להתנגד לפיילוט", אמר גם לעיתונאים ששאלו אותו על כך, "זה יציג אותנו כמשרד שמתנגד אוטומטית לכל דבר".

כשעלו פקידי המשרד להגנת הסביבה לשר שלהם, אחרי שהומונו לנציגויות הזרות ושם הוברר להם כי איצות חברת וצרפת מקפידות את הניסויים בפצלי השמן מחשש לאסון סביבתי, הם הופתעו לגלות שהי דבר לא מטריד את ארדן.

חשוב לציין שארדן לא היה לגמרי לכד כגישה הזאת. המרען הראשי במשרד להגנת הסביבה לשעבר, בר"ד ישעיהו בריאור, תמך בביצוע הפיילוט לפני קביעת מדיניות המשרד. עובד לשעבר במשרד להגנת הסביבה מספר: "היתה מחלוקת בין בכירים בדרג המקצועי בשאלה מה צריכה להיות עמדת המשרד, לגבי הפרויקט בכלל והפיילוט בפרט. לזכותו של אר-

הפגנה בעמק האלה במרס 2012 נגד פצלי שמן. החברה טוענת שאקוויפר ההר לא יפגע. צילום: יעל אפרון

תמים שהפיכת עמק האלה לבאר הנפט של ישראל היא מהלך סביבתי נכון? אפשרות נוספת, לא בהכרח סותרת, היא שארדן ער לרוח החיובית מאוד שמנשבת מכיוון לשכת נתניהו כלפי מיום הפצלים. תוך כדי הקדנציה ארדן הקפיד שלא להתעמת חזיתית עם נתניהו, אפילו במקרה של רפורמת התכנון והבנייה של ראש הממשלה, שהיתה עלולה לגרום פגיעה קשה לסביבה בישראל.

ארדן סירב להתייחס באופן פרטני לטענות שהושמעו על החיבור בינו לבין איתם. דובר המשרד להגנת הסביבה מסר בשמו: "לא הופעלו על השר כל לחצים וקל וחומר השר לא הפעיל שום לחץ על אנשי המקצוע של המשרד. כל טענה אחרת הנה בגדר שקר מגמתי שכל תכליתו היא הוצאת דיבה". ואילו איתם אומר שהטענה הקושרת בין תמיכתו של ארדן בפיילוט לבין פעילותו שלו בליכוד אינה ראויה לתגובה.

אלא שאין חולק על כך שבכירי IEI, ובפרט שפיר ואיתם, מרבים לפקוד את המשרד להגנת הסביבה ולהפעיל לחץ על פקידיו. לתחושת חלק מעובדי המשרד הפגישות חדלו להיות ענייניות והפכו למטר-רירות: איומים מרומזים, פקפוק באמינותם, לפעמים אפילו צעקות של ממש.

"הוא הגיע אלי בשלב מסוים", מספרת פקידה ממשלתית על רליק שפיר. "היה לי ברור שהוא הגיע ללחוץ עלי".

מה הוא אמר?

"שהשר שלי יגיד לי מה לעשות ושהשר תומך בהם ועוזר להם".

באחד המקרים הטיח שפיר באחד הפקידים: "אתה תראה שלא כל אחד עושה כאן מה שהוא רוצה, השר שלך תומך בפרויקט". כשענה הפקיד שחובתו היא להגיד לשר את האמת, ולא להתאים את דעתו לעמדת השר, השיב שפיר: "יש גם לשר שלך מנהלים. בקרוב אתה תראה שאתה תצטרך להגיד מה העמדה שלך ואנשים חשובים יזמנו אותך". "מי האנשים?" תמה הפקיד. "כשתזמן תדע", אמר שפיר.

כשהצגנו בפניו את הטענות האלו, שפיר הגיב: "מה זה הפעלת לחץ על פקידים? נפגשנו איתם בצור רה סדירה והצגנו להם את כל מה שביקשו. בסוף אתה עומד במצב שפקיד אומר לך 'אתם צריכים לעשות עבודה על מדיניות האנרגיה של מדינת ישראל ואיך פצלי השמן הם חלופה בתוך הדבר הזה'. אנחנו אומרים שזו דרישה לא ראויה, אז הפקיד אומר לך, אני

מודעה

סביבה פצל ומשול

← אשים לך רגליים, אני אחרוג מסמכות'. עכשיו כל פקיד – לא ראש מינהל או שר – יכול בדרך להגיד לי, 'אני לא מוכן לחתום לך'. המערכת הביורוקרטית צריכה לשרת זימים. רם ככל שיהיה, לא כל פקיד יכול להגיד שלפני שהוא חותם על האישורון הזה והזה הוא רוצה לראות מאיתנו עבודת מחקר".

בהכנת התחקיר פנינו שוב ושוב לשר אר"ן וּללשכתו, בבקשה לשמוע ישירות את עמדתו בנוגע לפצלי השמן. השר סירב להתראיין בנושא. בתגובה לשאלות שהעברנו בכתב נמסר ממשردו: "המשרד להגנת הסביבה עדיין לומד את פרטי הפ"רויקט לעומקם וטרם נקבעה כל עמדה של המשרד לגבי המיזם... לצערנו, בעקבות ההחלטה לפטור את הליך אישור הקידוחים מחוק התכנון והבנייה, נקבע כי הסמכויות בנושאים הסביבתיים יפוצלו ויופקעו מידי המשרד להגנת הסביבה... עמדת המשרד חפה מכל שיקול זה".

איך אומרים זיהום בשוודית

במשרד החקלאות נהגו אחרת מארדן. כשנציגי IEI התגאו בפני אנשי המשרד שבמקום שבו נוסתה השיטה בשוודיה, בשנות ה-40 של המאה הקודמת, משטרע היום פארק יפהפה, ביקשו נציגי המשרד מהאקולוג ד"ר עופר שטייניץ, חוקר חיצוני של המי שרד שמועסק באמצעות מלגה, לברוק זאת.

שטייניץ, דובר שוודית, תירגם את הדו"ח השוודי כמלואו וגילה ממצאים מדאיגים. "בברדיקות קרקע התגלו ערכים חריגים" של חומרים גרופים, מזהמים ומסרטנים. שורה ארוכה של מזהמים, ובהם ארסן, גיי קל, אורניום וגופרית, התגלו בריכוזים הגבוהים פי שלושה, פי שישה ואפילו פי 11 ממתקן. כמי התהום גילו השוודים "זיהומים בערכים גבוהים בררבה מה" תקן, גם 50 שנה לאחר הפסקת הפקת פצלי השמן". הממצאים הקשים ביותר בדו"ח, ציין שטייניץ בחוות הדעת שלו, היו רווקא באוריס שבה נעשתה כרייה בשיטה דומה לזו ש-IEI מתכננים ליישם בעמק האלה. מסקנת משרד החקלאות היתה חד משמעית: "בניי גוד לטענה של חברת IEI כי האזור שההפקה בוצעה בו הושב לקדמותו באופן מלא ומשמש כיום כ'אתר נופש וקייט', רוב השטח של אזור ההפקה... ממשש היום לט"פול והטמנה של פסולת רעילה".

"לא יצאנו נגד הפרויקט ולא קראנו לבטל אותו", מבחיר בכיר במשרד. "בסך הכל רדשנו להקים ועדה מקצועית שתבחן את הסוגיות השנויות במחלוקת, לפני שהולכים לפיילוט. הופתענו מאוד מעוצמת התגובה של IEI. במקום להקשיב או לענות לגופן של טענות, הם רק תקפו את האמינות שלנו, ואמרו שחוות הדעת שלנו מגמתית ורצופה בשקרים. הם גם רדשו לראות את הסכם ההעסקה של עופר שטייניץ. זה נתן תחושה שהם מחפשים אותו אישית. בהמשך הם גם כתבו שהם שוקלים נגרנו צעדים משפטיים". שפיר: "נצדק עירערנו על מקצועיותו של שטייניץ. הוא פשוט לא הבין מה הוא קורא. במקום להתייעץ עם רשות המים או עם גיאולוג, הוא פשוט כתב דברים בלי להבין אותם. הוא בכלל לא הבין שהי זיהום הוא לא מהפצלים אלא ממפעל סמוך שעובד כיום. הוא לא עד מומחה. הוא ביולוג שיודע שוודית".

אבל במשרד החקלאות גיבו אותו.

"כן, אבל לא גיבו את עמדותיו המקצועיות לגבי הדו"ח. יש לום דעה לגבי מדיניות האנרגיה של מדינת ישראל וזה לגיטימי – אבל את הדו"ח הם הצניעו מאו".

במשך כמעט שנתיים השתאו תושבי האזור למראה האנשים עם הקסדות על הראש שצצו להם לפתע, פעם פה, פעם שם, וקדחו חורים באדמה.

כששאלו במה מדובר, קיבלו לא פעם את התשובה המרגיעה והשקרית כי "מדובר בקידוחי מים". רק ב־2010, כמעט באקראי, גילה רוכב אופניים מהמושב אדרת שלא מדובר בקידוחי מים אלא בנפט

ב-IEI הכינו מסמך תשובה מפורט, ענייני ומנומק, המתפרש על פני 58 עמודים. רובו ככולו מוקדש להי סברים מדויקים מדוע התנאים באתר בשוודיה שר נים התומית מאלו של עמק האלה. בשורה התחתונה הודפת החברה את כל החששות העולים מההשוואה לפרויקט השוודי בטענה שאינם רלוונטיים למקרה הישראלי, ודוחה את קריאת משרד החקלאות להקים ועדה בלתי תלויה שתבחן את השלכות המיזם כר" לו לפני היציאה לשלב הפיילוט. לאחר קריאתו של המסמך הזה קשה עוד יותר להבין מדוע העלתה IEI את הדוגמה השוודית מלכתחילה. קשה גם להשתחרר מהרושם שהחברה סימנה את שטייניץ באופן אישי. עופר שטייניץ סירב להתראיין ולהגיב על טענות IEI, אך רוברת משרד החקלאות דחתה בתוקף את הטענה שהמשרד מתנער ממנו או מממצאיו, ולדאיה מכתב חריף שהעביר מנכ"ל משרד החקלאות, יוסי ישי, לרליק שפיר, בעקבות הטענות שהעלתה החברה. "לבקשתם", כתוב ישי, "בחתמי שוב את עמדת הגורמים המקצועיים במשרדי. אינני מוצא כל מקום לשינוי בעמדה זו. צר לי על טענותיכם בדבר גניבת דעת באמצעות אי דיוקים, השמטות והטעיות. ראוי היה שלא היו נטענות בכלל.

"אזכיר שוב את שנאמר גם בכתב וגם בעל פה, כי עמדת משרד החקלאות היא כי הפקת פצלי השמן היא נושא הראוי לבחינה בישראל במסגרת מדיניות אנרגיה כוללת לישראל. הפרויקט המוצע על ידיכם מעורר שאלות וחששות לא מעטים בהיבט של פגיעה בסביבה ובחקלאות, ולפיכך נדרשת בחינה מדויקרקת וזהירה של הנושא, תוך הישענות על מידע אובייקטיבי. "אנו סבורים כי יש להקים ועדה מקצועית שתקבע קריטריונים ברורים להכנת מחקר בלתי תלוי אשר תוקם על ידי המשרד להגנת הסביבה. לעמדתנו יש להתנות את התחלת הפיילוט בקבלת תוצאות המחי קר הבלתי תלוי, בסיום קביעת הקריטריונים על ידי הוועדה המקצועית ובאישור תוכנית מלאה לפרויקט על שלביו השונים, כולל ההפקה המסחרית.

"עמדתנו היא כי בעמדה זו אין פסול. ההפך הוא הנכון. משרד החקלאות, כמו יתר משרדי הממשלה, אמון על האינטרס הציבורי הכללי המיטבי. בנסיבות העניין עמדה אחרת היתה בבחינת חוסר אחריות". דבריו של מנכ"ל משרד החקלאות מהדהדים על רקע שתיקתו הרועמת של השר להגנת הסביבה ועל רקע השעטה קדימה של משרד האנרגיה והמים.

מינימום הפרעות של ירוקים

בסופו של יום, מסע השתדלנות של ראשי IEI במי שרדי הממשלה השתלם והאיץ את אישור הפרויקט. פרקליטות המדינה, האמורה לשקלל את עמדות

משרדי הממשלה השונים ולגבש עמדת אחידה מטעם המדינה בבג"ץ, אימצה במלואה את עמדת משרד האני רגיה והמים בעד הרישיון, וטיאטאה מתשובתה כמעט כל התנגדות לפרויקט. "קיים אינטרס לאומי חיוני מובהק בפיתוח אפשרות להפיק נפט ממשאב פצלי השמן בישראל", הצהירה הפרקליטות. "הפקה מסחרית של נפט ותזקיקי נפט מפצלי שמן בישראל... תאפשר למדינה להגביר את עצמאותה האנרגטית ולהקטין באופן משמעותי את תלותה ביבוא נפט". המינוחים כאילו לקוחים מילה במילה מרף העמדות של רליק שפיר ושותפיו ב-IEI.

פרקליטות המדינה אמנם הוכירה שהמשרד להי גנת הסביבה אינו שבע רצון מהתשובות שקיבל מ-IEI בכל הקשור לסוגיות הסביבתיות, אך פסקה ש"המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (הכריע) כי חרף העובדה שחלק מהערות המשרד להגנת הסביבה לא התקבלו במסגרת התקנת התקנות, הרי שלא ניתן לומר שלא קוימה בנסיבות העניין חובת ההיוועצות הסטטוטורית... וכמו כן לא הופרו הנחיות היועץ המי שפטי לממשלה ביחס לתיאום בין המשרדים, בוודאי לא באופן המצדיק את ביטולן" (על פי החוק הסמר כויות הן בידי המשרד לאנרגיה ומים, אך קיימת חובת היוועצות עם המשרד להגנת הסביבה. המשנה ליועץ המשפטי קובע כאן כי היתה היוועצות כזאת)".

גורם במשרד להגנת הסביבה: "דרשנו שיכתבו בתשובת המדינה שלא היה הליך התייעצות, ומה שכן היה היה מגוחך ולא נעשה בתום לב, אבל זה כמובן לא הופיע. כנראה כששומעים אותך ולא סופרים אותך – אפשר להחשיב את זה כהתייעצות".

בסיכומו של דבר ביקשה המדינה מבג"ץ לדחות את התנגדות "אדם טבע ודין" להכללת הפיילוט של פצלי השמן בחוק הנפט, ולמעשה לאשר את ההקלות הנדיבות בהליכים תכנוניים שהעניק השר לנדראו לפיילוט של IEI. מעבר לדברי השבח בעד הפרויקט, ולטיעון הטכני של שיהוי, התחייבה הפי רקליטות בפני השופטים שהמעבר לשלב המסחרי של הפקת הפצלים יתבצע רק לאחר הליכי תכנון ובנייה, שבהם ידונו בהתנגדויות.

אלא שהליכי התכנון שיידרש המיזם הענקי לעי בור אחרי הפיילוט קלים בהרבה מההליכים המקובי לים. בכיר באחד ממשרדי הממשלה העוסק בנושא אומר: "ההליך הזה יתקיים בוות"ל (הוועדה לתשתיות לאומיות) – גוף שתפקידו לקדם פרויקטים לאומיים עם מינימום הפרעות מצד מתנגדים, ירוקים וכו'. ליי זמים ושוחרי תשתיות הכל הרבה יותר קל שם.

"צריך גם להבין שהיזם יבוא לוועדה אחרי שכבר עשה פיילוט שזיכה אותו בתגלית וקיבל חוקה על הקרקע. עד אותו שלב, היזמים כבר ישקיעו יותר מ-200 מיליון דולר, ויתחילו בהליכים של רכישת ציוד בסכומי עתק. מדובר ביותר מ-700 מיליון שקל בשנה, וזאת במקרה האידיאלי, שבו אין צורך לטי פל בתקלות ובזיהומים. אם בשלב הזה ועדת התכנון תעצור אותם, הם ירוצו לבית משפט ויתבעו מהמדיי נה פיזויים של עשרות מיליארדים. אין סרט בעולם שמוסד תכנוני לוקח על עצמו את הדבר הזה. הרי בחוף פלמחים היזמים השקיעו שמונה מיליון שקל והמדינה לא מוכנה להכניס את היד לכיס ולפצות. פה אנחנו מדברים על מיליארדים".

עבור מי קיימת הקרן

השתקת המתנגדים לפרויקט הפצלים לא נעצי רה במשרדי הממשלה. קרן קיימת לישראל מופקדת על פארק בריטניה, תחת אדמתו אמור להתכצע חלק מהפיילוט. דו"ח שחיבר צוות בראשות ד"ר אור

מודעה

של בדיקות, מאשר פרופ' שמעון פיינשטיין, מבכירי החוקרים במחלקה. "התוצאות הן רכוש החברה שהזימינה אצלנו את המחקר".

במשרד להגנת הסביבה טוענים שכשניסו לקבל את תוצאות המחקרים מ-IEI, למשל בסוגיה הקריטית של מיצוי נזילים וגזים המופקים מהקרקע בעת הכרייה, הם נתקלו בסירוב. התנאי היה חתימה על סודיות מוחלטת. במשרד לא יכלו לחתום, משום שהבר נוגד את חוק חופש המידע, וממצאי המחקר רים נותרו בגדר סוד כמוס.

פרופ' יתח גנאור, ראש המחלקה, לא רואה כאן שום בעיה אתית. "גם כשמדינת ישראל מבקשת מחד קר, אני עושה רק מה שהיא מבקשת".

יש הבדל בין מחקר שמשרד ממשלתי מבקש לבין חברה פרטית.

"מה אתה חושב, שחברה שמזמינה מאיתנו מחקר על השפעות סביבתיות רוצה להגדיל נזקים? היא רוצה צמצם אותם".

אולי היא רוצה לקנות באמצעותכם גושפנקה מדיעית ויקרית?

"אנשי המחלקה שלי שומרים על השם המקצועי שלהם. זה הרבר הכי יקר להם. לכן לא יפרסמו דברים שהם לא מאמינים בהם, מאוד פשוט".

IEI והחוקרים בכך גוריון מבטיחים פרסום מלא של הממצאים עם סיום המחקרים. מתי זה יקרה? תלוי את מי שואלים. גנאור אומר שחלק מהמחקרים הסתיימו וחלק עדיין לא. פיינשטיין אומר ש"אף אחד מהמחקר רים לא הסתיים" ואילו רליק שפיר, מנכ"ל IEI, מאמר שר שחלק מהמחקרים הסתיימו. למרות זאת מאשרת נשיאת האוניברסיטה, פרופ' רבקה כרמי, כי עד כה, למיטב ידיעתה, לא התפרסם כל מחקר. בשיחה איתנו העירה פרופ' כרמי: "לא ידעתי שהמשרד להגנת הסביבה דורש לראות מחקרים ולא מקבל. לו הייתי יודעת, הייתי מטפלת בכך".

ב-IEI מבהירים שאוניברסיטת בן גוריון היא רק אחד מ-25 מרכזי מחקר שעובדים עבור החברה, ובהם

אפי שטנצ'ר. התחמק מאישור הדוח צילום: קרי

גם הטכניון והאוניברסיטה העברית. שפיר: "החברה" בכך גוריון לא יכולים לפרסם בלי שזה עבר ביקורת שלנו, כי חלק מהמחקרים מכילים מידע שהוא סוד מסחרי. זה הסכם שכל חברה עושה".

מבחינה סביבתית, ההערבות של IEI שמדובר בני זק סביבתי מצומצם נכונות? אין פה אחיות עיניים של הציבור?

פרופ' פיינשטיין: "אני מסכים שעדיין לא מספיק ידוע. הנתונים שאני ראיתי מראים שאין סכנה שכי ריית פצלי השמן תגרום לזיהום מי התהום באזור, אבל אני מודה שהם אינם מספקים. לכן הפיילוט הוא סופר חשוב. הוא חשוב גם לעניין של הפיתוח הכלכלי של המערכת, הטכני, הטכנולוגי".

פרופ' פיינשטיין, שמחקרו ממומנים על ידי התאגיד, מודה שבמחלקה התקיימו ויכוחים בין החוקרים ו"היו כאלה שראו פסול בעצם ההתקשרות הזאת". אבל זה לא מפריע לו להצביע על הגורם הבעייתי בסיפור הזה: "מאוד קשה לי עם אלה שקוראים לעצמם ירוקים ועם הצורה שבה הם מנהלים את הדברים. אני חושב שהסביבה תינזק יותר מהדנהלות לא נכונה שלהם. פיתוח הוא כורה, כולנו חיים איתו. מדברים מאינטואיציה, בנפנופי ידיים, יותר מאשר מהסתמכות על מידע".

תגובתו של רליק שפיר לאותו עניין היתה: "זה שאיתם מתייעץ עם נתן אשל זה עניין שלו. אני שמח שמצאת את זה. אני לא מתייעץ איתו. הוא (איתם) יכול להתייעץ עם כל העולם ואשתו".

אתה יודע אם הוא מתייעץ איתו בשכר?

"הוא מתייעץ איתו. אם אתה יודע, כנראה גם אני".

●●● השורה התחתונה עד כה היא זו: ב-24 בדצמבר 2012 דחה בית המשפט העליון את עתירות "אדם טבע ודין" לביטול התקנות שעליהן חתם השר לנדראו. המשמעות היא מתן אור ירוק לתאגיד להמשיך עם הפיילוט. עם זאת קבעו השופטים, כי אישור הפיילוט תוך חריגה מהליכי התכנון והבנייה יהיה כפוף מעתה להנחיות היועץ המשפטי לממשלה. בין השאר תובע היועץ כי בוועדה שתעניק בעתיד את רישיון ההפקה המסחרית יישב נציג המשרד להגנת הסביבה. התושבים, בגיבוי ראש המועצה שלהם והארגונים הירוקים, לא מתכוונים לוותר. "חשוב שיהיה בין הציבור כמה חול זורים לו בעיניים", אומרת אורית סקוטלסקי. "כבר ספגנו כאן הכל: איומים, וניסיונות לקנות אותנו, והטעיות בלתי פוסקות, ויחס מזלזל כאילו אנחנו איכרים בורים שלא מבינים כלום. ובכל זאת תקענו להם כמה מקלות בגלגלים, ועייכנו את הפיילוט לפחות בשנה. עכשיו הקרב הוא על ועדות התכנון המזורזות. אנחנו לא נתקפל ולא נפקיר את חבל הארץ המיוחד הזה, ואת בתינו, לפרויקט הרסני ומסוכן כזה".

בעמק האלה התחולל בעבר, על פי התנ"ך, המאבק בין דוד לגוליית. מדינת ישראל ואזרחיה צריכים לקבל החלטה מושכלת ושקולה - האם בגרסה המודרנית של המאבק הזה, בין התאגיד המגובה בתמיכה ממשלתית, שנראית גורפת כרגע, לבין תושבי האזור, הם באמת מעוניינים לבחור בגוליית. האם עצמאות אנרגטית באמת ניתנת להשגה באמצעות הפרויקט, האם זוהי הדרך הרצויה להשיג אותה עבור מדינת ישראל והאם טובתם של 7,000 תושבים, ומשמעותה של הריאה הירוקה שבה הם חיים, פחות חשובות.

תחקיר זה החל כיוזמה עצמאית של עיתונאים ועורכים מקצועיים, שנתמכו כלכלית על ידי AVAAZ - ארגון אקטיביסטי בינלאומי מבוסס אינטרנט שהכנסותיו מגיעות מתרומות קטנות. נושא התחקיר ופרטיו נבדקו מקצועית ונמצאו ראויים לפרסום על ידי "הארץ".

"טרם קבענו עמדה"

תגובת השר להגנת הסביבה לשעבר גלעד ארדן ומשרדו

השר להגנת הסביבה, גלעד ארדן, לשר האנרגיה והמים בבקשה לערוך תיקונים שונים לחוק זה, על מנת להטמיע בו את הצורך לשקול שיקולים סביבתיים במסגרת החלטות הנוגעות לקידוחי נפט. משרד האנרגיה והמים אינו נענה לבקשה ולעת עתה, הסמכות לאשר או לא לאשר פרויקט בנושא זה לא נתונה למשרד להגנת הסביבה. גם פניית משרדנו למשרד המשפטים בעניין זה נענתה בשלילה.

השר ארדן הנחה את גורמי המקצוע במשרד ללמוד ולבחון לעומק את ההשפעות האפשריות של הפרויקט כדי שניתן יהיה לגבש עמדה מקצועית מושכלת של המשרד. כחלק ממהלך זה דרש המשרד מהיום לקבל את התייחסותו לרשימה ארוכה של שאלות שעדיין נותרו ללא מענה מספק. לאור המחלוקות המהותיות עם משרד האנרגיה והמים פנינו למשנה ליועץ המשפטי, על מנת שיכריע במחלוקות בין המשרדים. עמדת המשרד לא התקבלה.

●● המשרד להגנת הסביבה עדיין לומד את פרטי הפרויקט לעומקם וטרם נקבעה כל עמדה של המשרד לגבי המיזם. טרם גובשה כל המלצה לשר בעניין קביעת עמדה סופית. לצורך גיבוש ההמלצה עומד המשרד בקשר עם גורמי מקצוע שונים ברחבי העולם, אשר מתמודדים עם נושא זה. יודגש כי הפרויקט להפקת דלקים מפצלי שמן בשפלת יהודה אינו עולה בקנה אחד עם עמדת המשרד להגנת הסביבה, בנושא אנרגיות מתחדשות והפחתת פליטות גזי חממה. לאור זאת דרש המשרד כבר בשלבים מוקדמים לערוך בחינה סביבתית מקיפה של הפרויקט. עמדה זו הוצגה בפגישות שונות ובתקשורת, ובכלל זה על ידי השר להגנת הסביבה עצמו.

לצערנו, בעקבות החלטתה לפטור את הליך אישור הקידוחים מחוק התכנון והבנייה, נקבע כי הסמכויות בנושאים הסביבתיים יפוצלו ויופקעו מידי המשרד להגנת הסביבה. האישור ניתן בהתאם לחוק הנפט, שהוא חוק אנכרוניסטי שאינו מביא בחשבון שיקולים סביבתיים. עקב כך פנה